

Comparative Perspective / D. Black // *Politikon: South African Journal of Political Studies*. – 2007. – #34 (3). – p. 261-276.

2. Cooper A.F. Lessons from/for BRICSAM about South-North relations at the start of the 21st century: economic size trumps all else? / A.F. Cooper, A. Antkiewicz, T.M. Shaw // *International Studies Review*, 2007. – #9. – p. 673-689.

3. Cornelissen S. The geopolitics of global aspiration: sport mega-events and emerging powers / S. Cornelissen // *The International Journal of the History of Sport*. – 2010. – #27. – p. 3008-3025.

4. CSIS Commission on Smart Power : a smarter, more secure America [Електронний ресурс] / cochairs, Richard L. Armitage, Joseph S. Nye, Jr. – Режим доступу до джерела: http://csis.org/files/media/csis/pubs/071106_csissmartpowerreport.pdf

5. Gratton C. The role of major sports events in the economic regeneration of cities / C. Gratton, N. Dobson, S. Shibli // *Sport in the city: The role of sport in economic and social regeneration* [eds. C. Gratton and H.P Henry]. – London: Routledge, 2001. – 304 p.

6. Finlay C. J. Public Diplomacy Games: A Comparative Study of American and Japanese Responses to the Interplay of Nationalism, Ideology and Chinese Soft Power Strategies around the 2008 Beijing Olympics / C. J. Finlay & X. Xin // *Sport in Society*. – 2010. – #13 (5). – p. 876-900.

7. Grix J. Soft Power, Sports Mega-Events and Emerging States: The Lure of the Politics of Attraction / J. Grix and D. Lee // *Global Society*. – 2013. – #27(4). – p. 521-536.

8. Habermas J. Legitimation problems in the modern state / J. Habermas // *Communication and the evolution of society* [trans. T. McCarthy]. – Boston Mass.: Beacon Books, 1979. – 239 p.

9. Kurlantzick J. Charm offensive: how China's soft power is transforming the world / J. Kurlantzick. – Connecticut: Yale University Press, 2007. – 320 p.

10. Levermore R. Sport and International Relations: An Emerging Relationship / R. Levermore & A. Budd. – London: Routledge, 2004.

11. Lin C.Y. Theorizing the Role of Sports in State-Politics / C.Y. Lin, P-C. Lee & H.F. Nai // *International Journal of Sport and Exercise Science*, 2008. – 1 (1). – p. 23-32.

12. Lukes S. Power and the battle for hearts and minds: On the bluntness of soft power / S. Lukes // *Power in world politics* [eds. Berenskoetter, F., & Williams, M.J.]. – London: Routledge, 2007. – p. 83-98.

13. Maguire J. Global sport: Identities, societies, civilizations / J. Maguire. – Cambridge, UK: Polity Press, 1999. – 239 p.

14. Maguire J. Sport Worlds: A Sociological Perspective / J. Maguire. – Human Kinetics, Champaign, 2002. – 264 p.

15. Manzenreiter W. The Beijing Games in the Western Imagination of China: The Weak Power of Soft Power / W. Manzenreiter // *Journal of Sport and Social Issues*. – 2010. – #34 (1). – p. 29-48.

16. Markovits A.S. Gaming the world / A.S. Markovits, L. Rensmann. – Princeton, NJ: Princeton University Press, 2010. – 360 p.

17. Nye J. S. (Jnr) Soft Power. The Means to Success in World Politics / J.S. Nye (Jnr). – New York: Public Affairs, 2004. – 191 p.

18. Nye J. S. (Jnr) The Future of Power / J.S. Nye (Jnr). – New York: Public Affairs, 2011. – 320 p.

19. Payne A. The G8 in a changing global economic order / A. Payne // *International Affairs*, 2008. – # 84. – p. 519-533.

20. Potter E. Branding Canada: projecting Canada's soft power through public diplomacy / E. Potter. – Montreal, Canada: McGill-Queens University Press, 2009. – 464 p.

21. Sharp P. Diplomatic theory of international relations / P. Sharp. – Cambridge, England: Cambridge University Press, 2009. – 352 p.

Nikolaychuk G. G., competitor, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), G.Nikolaichuk@gmail.com

Sport as a constituent of modern political processes

Sport is examined as a constituent of the soft power concept within the realization of the smart power strategy by political actors. The special attention is paid to the influence on modern political processes by the global sport events. The heuristic potential of sport as a political tool is outlined.

Keywords: sport, soft power, smart power, political process, global sport events.

Николайчук Г. Г., соискатель, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко (Украина, Киев), G.Nikolaichuk@gmail.com

Спорт как составляющая smart power в современных политических процессах

В статье спорт рассматривается как составляющая концепта мягкой силы в рамках реализации политическими акторами стратегии smart power.

Особое внимание акцентировано на влиянии глобальных спортивных событий на современные политические процессы. Очерчено эвристический потенциал спорта как инструмента политики.

Ключевые слова: спорт, soft power, smart power, политический процесс, глобальные спортивные события.

* * *

УДК 14:327(753-063)

Прокопенко О. А.
аспірантка відділу гуманітарної політики,
Національний інститут стратегічних досліджень
(Україна, Київ), o_proki@mail.ru

ЕТНІЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНЦІВ: СУТНІСТЬ, ЗМІСТ ТА ЗАСАДИ САМОВІДТВОРЕННЯ

Розглядаються зміст та особливості формування етнічної ідентичності в Україні. Автором проаналізовано сучасні західні та вітчизняні теоретико-методологічні підходи до визначення поняття "ідентичність", досліджено структуру, форми і механізми конструювання ідентичності, окреслено основні перспективи розвитку етнічної ідентичності українців. У статті також описано провідні чинники-вектори формування української ідентичності на сучасному етапі існування українського етносу в контексті дослідження домінуючих архетипів українського суспільства. На основі аналізу наукової літератури у статті пропонується авторське розуміння сучасного домінуючого типу архетипу українців, аналізуються існуючі типи архетипів, які характерні для українського етносу та їх вплив на суспільні сфери життя і їх вплив на формування національної самоідентичності. У статті автором визначено та охарактеризовано основні архетипи, що властиві сучасному українському суспільству, визначено умови, чинники в яких формуються архетипи українського соціуму.

Ключові слова: етнічність, ідентичність, етнічна ідентичність, архетиповість.

У сучасну епоху глобалізаційних трансформацій всіх сфер життєдіяльності соціуму дослідження буття етносу є вимогою часу і однією з пріоритетних проблем соціального пізнання. Це обумовлено, по-перше, зростанням усвідомлення людиною соціокультурної неповторності та окремішності буття своєї спільноти, по-друге, активізацією міжетнічних, конфліктів, сепаратистських та фундаменталістських рухів, які часто своєю політичною засадою мають етнічні ідеї, по-третє, бажанням багатьох національних держав (особливо тих, які виникли на теренах бувшої соціалістичної системи) повернутися до витоків своєї ідентичності та вибудувати власний концепт етногенезу. До цього слід додати потужні міграційні процеси, змішування та асиміляцію різних народів, втрату колишньої стійкості багатьма соціальними інститутами, в тому числі державними, формування цифрових форм культури тощо.

В науковому дискурсі існує широкий спектр підходів, поглядів і концепцій тлумачення цих процесів, проте складність, багатогранність, різноманітність форм етнічного буття, часто кардинально протилежні тенденції розвитку, залишають широкий простір для подальших наукових досліджень. Більшість науковців у ХХІ столітті наголошують на проблемі труднощів "виживання" етносів в умовах глобалізації, бурхливого науково технічного розвитку, екологічних криз, зростання інформаційних навантажень. Звідси очевидно, що збереження та захист автентичного історичного, культурного, духовного образу етнічних спільнот вимагає створення особливої стратегії і комплексу заходів відтворення соціокультурного різноманіття людства, що неможливо без поглибленого вивчення та розкриття сутності однієї з найважливіших складових кожного народу – етнічної ідентичності.

Дослідження проблеми етнічної ідентичності є міждисциплінарним і розглядається вченими в області філософії, політології, психології, соціології, антропології, культурології, етнографії та ін.

Науковий доробок з означеного питання умовно можна охарактеризувати за декількома напрямками. Представники першого напрямку, розглядають проблему ідентичності як феноменологічну категорію. Саме ця група наукових робіт є ґрунтовним доробком для методологічного аналізу етнічної ідентичності. У філософії, наприклад, проблема ідентичності безпосередньо пов'язана з найважливішими філософськими проблемами самопізнання і сутності людини, зі становленням понять “суб’єкт”, “індивідуальне”, “індивідуальність”, “особистість”, а також з конструюванням в європейській традиції дискурсів “відмінності”, “інакшості”, “вартості”, “автентичності” і “іншого–свого”. Так чи інакше, проблема ідентичності акцентується в працях багатьох філософів різних шкіл і напрямів. Більшість з них робили акцент на ролі суспільства у формуванні та існуванні ідентичності, на залежність ідентичності від конкретних соціальних умов і конкретної спільноти, її свідомості та світогляду.

Погоджені дослідження соціальної природи людської “самості” і розробка концепту “соціальної ідентичності” були проведені переважно в рамках соціально–гуманітарного знання. Так, феномен ідентичності розглядається в контексті таких напрямів, як психологія свідомості (У. Джеймсом), психоаналіз (А. Ватерманом, Е. Еріксоном, З. Фрейдом), гуманістична психологія (А. Маслоу, К. Роджерсом), когнітивна психологія (Х. Теджфелом, Д. Тернером). У рамках символічного інтеракціонізму (Ч. Кулі, Дж. Мід) було виявлено роль соціальних відносин у формуванні ідентичності та доведено її визначеність соціальними умовами. В дослідженнях Д. Міда ідентичність була охарактеризована як діалог, що народжується в соціальному досвіді [5, с. 27–28]. Подібну думку поділяв та розвивав П. Бергер, Т. Лукманов у теорії соціального конструктивізму, розглядаючи ідентичність не тільки як соціальний конструкт і результат соціалізації особистості, але і як залежність ідентичності особистості від конкретного суспільства [8, с. 62]. Варто зазначити, що в згаданих дослідженнях обґрунтовується така важлива характеристика ідентичності як бінарність що виявляється через виокремлення в структурі ідентичності “індивідуального” і “соціального” рівнів.

У радянській філософії та психології ідентифікація найчастіше розглядається як пояснювальний аспект широкого кола явищ уподібнення і відокремлення. Науковцями відзначалося, що визначальну роль у становленні ідентичності особистості відіграє її взаємодія з суспільством, підкреслюється роль діяльності і культури у розвитку особистості (Л. Виготський, Е. Льєнко, І. Кон, Б. Поршнев та ін.).

Проблема ідентичності активно досліджується сучасними науковцями і вченими, зокрема в роботах Н. Антонової, М. Губогло, С. Ємельянової, О. Павлової, Л. Резі, М. Степика, В. Ядова та ін. Визначальною характеристикою означених досліджень є системність дослідження проблеми відродження етнічної

ідентичності українців в контексті становлення та розбудови української політичної нації та інтеграції її в європейське співтовариство. Так, зокрема у дослідженнях М. Губогло, В. Євтуха та М. Степико прослідковується особливий внесок у вивчення національних меншин та їх діяльність, спрямованих на збереження та відродження своєї етнічної ідентичності.

Другий напрям дослідження ідентичності складають наукові роботи, результати яких заклали фундамент розуміння механізмів самовідтворення етнічної ідентичності та сутності етногенезу, які були кваліфіковані як примордіалістський підхід. На початку ХХ століття тут сформувалося два основні протилежні підходи пояснення цієї проблеми. Згідно першої позиції – етнос є явище біологічне, своєрідний біологічний субстрат (Г. Лебон, С. Широкогоров) [11, с. 98]. Згідно другої, етнос – явище соціокультурне, виключно людська реальність (С. Арутюнов, Ю. Бромлей, Ю. Семенов, М. Чебоксаров) [9, с. 103]. Проте, між цими позиціями є й інші точки зору, які схиляються або до біологічного, або до соціокультурного трактування цього феномену.

Третій напрям досліджень, які безпосередньо стосуються визначення ідентичності, характеризують її як природно–історичне об’єктивне явище, як субстанцію, що має або соціобіологічну (П. Ван ден Берг, К. Гіртц, Л. Гумільов), або еволюційну історичну природу (Ж. Де Вос, У. Коннор, С. Рібаков, Е. Сміт). Напрацювання представниками цих концепцій і підходів полягають в розкритті ряду важливих сторін природи етнічності: її емоційної основи, психологічних факторів етнічного поведінки, діяльності та ін. Також важливими результатами наукового доробку вчених цього напрямку є висновки щодо впливу географічних чинників на етнічну специфіку: на матеріальну і духовну культуру, на стереотипи поведінки народу [8, с. 63–63]. Велика увага науковців також було зосереджено на вивченні основних етнодиференціюючих ознак (“місце–розвитку”, мови, побуту, релігії). Такий контекст дослідження ідентичності представляє етнос як об’єктивну реальність, розкриваючи його історичну природу, дозволяючи досліджувати етнічність і етнічну ідентичність як цілісний феномен [4, с. 99]. Але прихильники цього напрямку часто залишали поза увагою низку важливих сторін буття етносу (наприклад, вплив на етнічні процеси динамічного соціального середовища, що постійно трансформується).

Тому виникла потреба аналізу суб’єктивних характеристик цього феномену, акцентуації уваги на таких його особливостях як мінливість та ситуативність, що дало можливість твердити про штучність конструювання етнічної ідентичності та етнічних кордонів, заперечувати або ігнорувати етнічність як об’єктивне явище [10, с. 61–62]. У рамках цієї суб’єктивістської парадигми розвиваються в основному конструктивістський (Б. Андерсон, Ф. Барт, П. Бурдьє, Е. Геллнер, Е. Хабсбаум) і інструменталістські підходи (Р. Брас, Д. Горовіц, А. Коен) до трактування етнічності.

Важливим напрацюванням цих досліджень є акцентуація особливої ролі соціального контексту

проявів етнічності, тобто залежність етнічності від рівня суспільної свідомості, світогляду епохи.

У сучасній вітчизняній науці простежується тенденція відмови від жорсткого слідування тієї чи іншої концепції, спостерігається широкий діапазон точок зору на означені проблеми. Українські науковці сьогодні розробляють методологію вивчення етнічної та національної ідентичності на основі критики або ж переоцінки дослідження етнічного дискурсу радянського періоду (В. Ачкасов, Г. Солдатова, А. Якобсон). У роботах Н. Лебедевої, М. Степико, В. Хотинець, акцентовано увагу на проблемах становлення етнічної ідентичності, її трансформації в пострадянський період, соціально-етнічних взаємин та етнічної толерантності [4, с. 100; 14, с. 14–16]. Також українськими дослідниками велику увагу присвячено актуальним питанням формування та відтворення етнічної ідентичності в умовах глобалізації культурного простору і мультикультуралізму [1; 5; 10].

Узагальнюючи викладене вище, можна стверджувати, що етнічна ідентичність – це історично і соціально обумовлене багатоаспектне і динамічне явище соціокультурної дійсності, яке чинить серйозний і протирічливий вплив на етносоціальні процеси сучасності. Природа та сутність етнічної ідентичності дуалістична: з одного боку, вона характеризується впливом ззовні, формуючись під зовнішніми чинниками, а з іншого – вона може конструюватися та управлятися особистістю [9, с. 108]. Так, потрапляючи в поле заданих початкових етнічних символів, особистість знайомиться з цією системою в процесі соціалізації. Згодом, перебуваючи у своєму етнічному просторі, особистість вступає у взаємодію з іншими людьми і групами, в процесі якої відбувається трансформація і конструювання етнічності на особистісному рівні. Створені і розвинені представниками попереднього покоління етносу етнічні артефакти, ритуали, традиції, стереотипи є об'єктивним тлом і середовищем для розвитку особистості, який переводить їх у процесі інтеріоризації в свою світоглядну структуру і сам стає агентом, що формує свою етнічність [3, с. 189–191].

За результатами аналізу теоретичного дискурсу проблем етнічності, можна стверджувати, що засади самовідтворення етносу та етнічної ідентичності не є тотожними, оскільки, з одного боку, особистість (спільність) характеризується тією чи іншою етнічною ідентичністю, яка відповідає критеріям існування етносу (є тотожною його культурі, характеру тощо), а з іншого, ідентичність носить пізнавально-емоційний характер, і є не тільки станом, але і процесом [13, с. 548–550]. Відтак, можна зробити висновок, що особистість характеризується певною етнічною ідентичністю, якщо вона усвідомила свою тотожність спільноті, прийняла її і керується її нормативами та вимогами у своїй діяльності.

Етнічна ідентичність – це складне за змістом багатоконпонентне явище, яке має складну структуру, що включає декілька компонентів:

– онтологічний (існування, буття етнічної ідентичності як такої);

– гносеологічний (відображення в самосвідомості та світогляді особистості або спільноті феномена етнічної

ідентичності у всьому різноманітті його зв'язків і проявів);

– емоційно-ціннісний (ціннісні підстави етнічної ідентичності, можливі орієнтири для особистості або соціальної групи);

– суб'єктивно-діяльнісний (поведінкові прояви і функціонування етнічної ідентичності в житті особистості, соціальної спільноти) [10; 11].

Зазначені структурні компоненти забезпечують стійкість етнічної ідентичності за умови їх єдності і тісного взаємозв'язку.

В онтологічному аспекті етнічна ідентичність являє собою певний вид суб'єктивної реальності, об'єктивно даній індивіду в його різноманітті проявів і форм існування. Так, народжуючись в конкретно-історичному, зумовленому багатьма соціальними факторами етнічному середовищі, індивід вільний (свідомо чи неусвідомлено, вільно чи з примусу) реалізовувати різні ступені свободи вибору тієї чи іншої етнічної ідентичності. Виступаючи як деякий рід буття, вона, етнічна ідентичність, розміщує індивіда в певну систему координат, дозволяє реалізувати себе у своєму ставленні до буття як такого [1, с. 216–218].

Гносеологічна компонента відповідальна за накопичення і критичне осмислення досвіду і різних типів знань, умінь. У процесі соціалізації в рамках своєї етнічної спільноти, особистість засвоює культуру, знаходить знання про свою етнічну спільність, про її історію, територію, суспільні відносини, релігію, звичаї, цінності, способі життя, норми, стереотипи поведінки тощо, на основі яких формується її світогляд і система цінностей [6, с. 53]. Спираючись на отримані знання, особистість може не тільки розрізняти “своїх” і “чужих” і будувати своє ставлення до них, а й пізнавати світ в цілому. Етнічна ідентичність обумовлює пізнання та оцінку світу з позицій етнічної свідомості, формуючи пріоритети, норми і моделі поведінки в конкретних обставинах, специфіку діяльності. Як результат, це знаходить втілення у розвитку наукової думки, філософії, літератури, міфології та ін.

Емоційно-ціннісна компонента включає в себе почуття приналежності до етносу, оцінку якостей свого народу, переживання свого ставлення до членства в етнічній групі. Ідентифікація з етносом – це не лише набуття “набору” або сукупності етноідентифікуючих ознак, це системний взаємовплив двох структур однієї системи [9, с. 107]. Ідентифікація інтеріоризує зовнішні явища, перетворюючи зовнішнє на внутрішнє, покладаючи їх в основу самооцінки особистості. Так, етнічна ідентичність формує ціннісно-смыслову основу життя особистості чи групи.

Суб'єктивно-діялісна компонента етнічної ідентичності визначається як механізм прояву особистості як члена етнічної групи, побудова системи відносин і дій у різних етноконтактних ситуаціях. Зазначена компонента включає в себе дії із застосуванням засвоєних норм, цінностей, правил поведінки народу, дотримання традицій, звичаїв, ритуалів, активне використання мови, продуктів художньої творчості та інших компонентів культури своєї етнічної групи [11, с. 102].

Таким чином, етнічна ідентичність може бути розглянута як результат взаємодії та роботи

індивідуальної і суспільної свідомості, ототожнення особистості і суспільства із своїм історичним минулим, сьогоденням і майбутнім. Тільки єдність онтологічної, гносеологічної, емоційно-ціннісної та суб'єктивно-діяльнісної компонент, їх тісний взаємозв'язок формує стійку етнічну ідентичність.

Як результат цього аналізу можна охарактеризувати механізм реалізації етнічної ідентичності. Очевидно, що він функціонує за допомогою використання складних практик соціокультурної ідентифікації та передачі інформації від одного покоління етносу до іншого, від форми до змісту, від явища до сутності; на свідомому і неусвідомлюваному рівнях, використовуючи феномен архетиповості (глибоке, латентне, міцно закладене на рівні несвідомого знання про свою сутність як представника етносу) [3, с. 97–100].

За результатами попередніх наших досліджень, було встановлено, що архетипи колективного несвідомого є невід'ємною складовою та важливою детермінантою формування самобутності, автентичності етносу. Архетип визначає суть, форму та спосіб зв'язку успадкованих, несвідомих прообразів і структур психіки, які передаються від одного покоління до іншого. Архетипи виступають основою для формування поведінки, світогляду, особистісного розвитку етнічної групи, впливаючи на її внутрішню єдність [12, с. 106]. Варто зазначити, що архетипи також утворюють стійкі психічні та поведінкові "програми", стереотипи поведінки у тій чи іншій ситуації тощо. Відтак, особливості поведінки, мислення і бачення світу певної етнічної групи визначаються своєрідними зразками поведінки, мислення та бачення світу (першообразами, праобразами).

Як на нас, колективне несвідоме представляє собою позаособистісну несвідому суть, що є передумовою для появи особистого і колективного досвіду людства. А "несвідоме" переживається в універсальних психічних формах, що виявляються у колективній та індивідуальній поведінці, тобто архетипах.

Етнічні архетипи – базисні елементи культури, що формують константні моделі життя етносу. Зміст етнонаціонального архетипу становить типове в культурі того чи іншого народу [2, с. 96]. Формування етнічного архетипу відбувається на рівні культури етнічної групи і культури великих історичних спільнот в процесі систематизації та схематизації культурного досвіду. Їх суть – смислообрази, що відобразили загальні базисні структури людської поведінки. Зберігаючи і репродукуючи колективний досвід, певні універсальні етнічні архетипи забезпечують наступність і єдність загальнокультурного розвитку етнічної групи [12, с. 108]. Таким чином, етнічні архетипи представляють собою константи національної самосвідомості, що виражають і закріплюють основоположні властивості етносу як єдиної цілісної системи. У кожного етносу домінують свої етнокультурні архетипи, які істотним чином визначають особливості світогляду, характеру, художньої творчості та історичної долі народу.

Етнічний архетип, залишаючись незмінним за своєю сутністю, виявляється в різних формах: міфологічних образах, сюжетних елементах, релігійних вченнях і ритуалах, національних ідеалах тощо. Зазначимо, що

наявність етнічних архетипів в життєдіяльності (побути, навчання і виховання, політиці, дозвіллі тощо) є важливою умовою збереження самобутності та цілісності етносу [7].

Досліджуючи етнонаціональні архетипи нами було сформульовано декілька основних рис, що характеризують сутність цього явища: це архаїчний та автентичний конструкт за сутністю виникнення і тому проявляється у міфах, фольклорі, традиціях та ін. Він є структурою колективного несвідомого, проявляється у всіх членів етносу, і є діючим у будь-який часовий період, обмежуючись лише динамікою свого прояву. Архетипам "не навчають", вони є несвідомим конструктом психіки; вони мають атрибутивну символіку (матеріальне чи образно-словесне втілення в культурі. Наприклад образи героїв та антигероїв в піснях, легендах, особливі обрядові предмети, як то, дідух, ляльки-мотанки тощо). Архетипи – це цілісна структура, яка характеризується дуалістичністю існування, тобто має позитивні та негативні сторони. Однобічний образ, який має виключно позитивне значення, або виключно негативне не може виступати архетипом. Основною сутнісною характеристикою етнічного архетипу є стійкість його структури. Будь-який етнічний архетип, як система має містити достатню кількість унікальних самобутних елементів, які не належать до іншого архетипу; і всі вони перебувають у тісному взаємозв'язку з життям та побутом того етносу, який репрезентує, впливаючи на емоційну сферу особистості та етносу загалом. Відтак, однією з основних функцій архетипу є саморегулююча, що визначається через здатність архетипу формувати у етносу певний спосіб поведінки та поведінкової реакції на загрози, виклики тощо оточуючого середовища.

Так, за рівнем ідентифікації етнічною спільністю та засвоєнням архетипів відповідно до категорії "своє – чуже" основними формами етнічної ідентичності є:

– моноетнічна ідентичність – ототожнення особистості з конкретним народом (при цьому можливі, як позитивна етнічна ідентичність ототожнення себе зі своїм народом, так і негативна етнічна ідентичність чи заміна етнічної ідентичності на етнічну ідентичність іншої спільноти);

– біоетнічна ідентичність – одночасне зарахування особистістю себе до двох етнічних спільнот;

– маргінальна етнічна ідентичність – особистість відчуває труднощі з однозначним визначенням своєї етнічної приналежності до тієї чи іншої етнічної спільноти [4, с. 322–324].

За результатами соціологічних та етнокультурних досліджень, українці переважно знаходяться між двома рівнями означених ідентифікацій маргінальною та біоетнічною. Орієнтовно близько 44% сучасних українців [7] одночасно зараховують себе до двох спільнот, одна із них – українець, друга варіативна: європеєць чи росіянин (або виходець з країн СНГ). Орієнтація на країни Радянського простору, пояснюється спільним минулим, історією, психологічними складнощами сепарації від країн-сусідів, країн-братів, що довгий час мали нероздільне минуле з Україною. Ідентифікація та ототожнення з Європою, втілює бажання долучитися до нової історії, ввійти у європейське товариство, змінити стиль та

рівень сучасного життя [12, с. 100]. 32% українців – не може визначитися зі своєю етнічною приналежністю. Причиною такого, за словами опитаних українців, є те, що вони вільні (є “особистостями світу”), “постійно подорожують, тому не можуть визначитися”, “їм – це не важливо”, “ніколи не замислювались над цим питанням”, не розуміють визначення етнічної ідентичності” тощо) [7]. Відповідно лише 24% мають сформовану моноетнічну ідентичність українця, що усвідомлюють її негативні і позитивні характеристики, особливості. Саме наявність в етнічній спільності осіб, що характеризуються моноетнічною ідентичністю дає можливість сформулювати, зберегти та передавати власні автентичні етнічні архетипи від покоління до покоління без спотворень, що є передумовою збереження етносу і його самобутності.

Крім того, варто зазначити, що у сучасних дослідженнях культурологів та етнологів етнічна ідентичність розрізняється за ступенем її прояву (за різними рівнями інтенсивності): нульова (слабка) етнічна ідентичність; гіпоідентичність (знижена етнічна ідентичність); позитивна (нормальна) етнічна ідентичність; гіперідентичність (гіперболізована, перебільшена етнічна ідентичність) [1, с. 219]. Гіперідентичності, так як і гіпоідентичності, характеризується як відхилення від нормальної етнічної ідентичності та становлять небезпеку для суспільства. А позитивна адекватна етнічна ідентичність, що забезпечує збереження і трансляцію наступним поколінням культури етносу, необхідна для мирного співіснування етносів у поліетнічних суспільствах. Формування ж, підтримка і збереження етнічної ідентичності забезпечується спільними діями сім'ї, школи, засобів масової інформації та інших соціальних інститутів, діяльність яких повинна бути планомірною і скоординованою, щоб існуюча етнічна ідентичність мала характер позитивної моноідентичності або розвиненої біоетнічної ідентичності.

У сучасних умовах етнічна ідентичність виступає потужним каталізатором масової поведінки і політичної дії (особливо в кризових ситуаціях). Її стан в сучасному соціумі визначається низкою факторів: наростаючою уніфікацією в економічній, політичній, соціальній та культурній сферах, впливом масової культури і засобів масової комунікації; масовою міграцією та пов'язаною з нею міграційною політикою та багатьох інших [11, с. 103]. Так, наприклад, поширення уніфікованих стандартів і цінностей, ретранслятором яких є, насамперед, масова культура, сприяє “атомізації” суспільства, зниження значущості та навіть втрати етнічної ідентичності.

Основними сутнісними ознаками етнічної ідентичності слід визначити: володіння рідною мовою; наявність певної спрямованості світогляду, соціальних якостей, освоєння духовної культури етносу (наукових знань, вірувань, норм моральності, художніх та естетичних досягнень та ін); включеність у господарську діяльність народу; подібність психічного складу; слідування національним традиціям, звичкам, обрядам, святам; усвідомлення свого зв'язку з культурою народу, готовність діяти в її інтересах [3, с. 67–68]. Зазначені елементи знаходяться в складному діалектичному суперечливому взаємозв'язку, їх перелік,

ступінь прояву і важливість тих чи інших атрибутів має конкретно-історичний, соціально обумовлений характер. Обсяг і ступінь їх засвоєння встановлюються головним чином за допомогою системи цінностей, які транслюються, прищеплюються членам етносу за допомогою соціальних інститутів (сім'я, церква, школа, армія тощо). Вони, етнонаціональні атрибути, детермінуються природними умовами (труднощі виживання в природному середовищі) і соціальними чинниками (економіка, політика тощо). Особливо сильний вплив здійснюють міжетнічні контакти, як мирні, так і ворожі [14].

Етнічна ідентичність в сучасному соціумі характеризується потужними змінами, динамічними трансформаціями. Для сучасного етапу розвитку українського суспільства притаманним є гіпертрофованість стану етнічної ідентичності, як за шкалою гіперболізації (етноцентризм, етнодомінування, етнофанатизм, націоналізм), так і за шкалою зменшення значущості (етнонегативізм, етнологізм) [5, с. 401].

Від так, можна зробити висновок, що етнічна ідентичність – це один з найбільш стійких історичних видів соціальної ідентичності, що є результатом пізнавально-емоційного процесу самовизначення особистості в соціокультурному просторі і характеризується усвідомленням своєї належності до певної етнічної спільності, а також розумінням, оцінюванням і переживанням свого членства в ній. Вона формує: стійке відчуття “ми”; бачення світу і життя за принципом “ми–вони”, “свої–чужі”; певне ціннісне ставлення особистості до себе, інших людей, суспільства і світу в цілому; тип самовизначення в соціальному просторі; світогляд і спосіб життя особистості.

Список використаних джерел

1. Горський В. Україна на порозі планетарної цивілізації / В. Горський // Практична філософія. – 2001. – №2. – С.214–220.
2. Грибань Г. Проблема національної та культурної самосвідомості сучасних українців // Соціально-політичний журнал. – 2012. – №5. – С.93–101
3. Донченко О. Архетипи соціального життя і політика / О. Донченко, Ю. Романенко. – К.: Либідь, 2001. – 334 с.
4. Зелінська С. Національна культура і процес формування особистості / С. Зелінська // Альманах. Філософські проблеми гуманітарних наук. – 2005. – №6. – С.98–102.
5. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації / М. А. Козловець. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с.
6. Крисаченко В. С. Феномен толерантності і консолідація української політичної нації / В. С. Крисаченко // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. – К.: Українське агентство інформації “Рада”, 2008. – Т. XXII. – С.51–72.
7. Мамічева О. Національна ідентичність у викликах сьогодення: україноцентричний вимір [Електронний ресурс] / О. Мамічева // Новини України – 2013. – Режим доступу: <http://newright.il.if.ua/krupey.htm>
8. Мухлынкін Ю. В. Основные этапы развития представлений об идентичности в истории философии / Ю. В. Мухлынкін // Человек и общество: на рубеже тысячелетий: Международный сборник научных трудов / под об. ред. О. И. Кирикова. – Воронеж: ВГПУ, 2008. – Вып. XI. – С.60–68.
9. Степаненко В. Етнос – демос – поліс: етнополітичні проблеми соціальної трансформації в Україні / В. Степаненко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – №2. – С.102–120.
10. Федуняк С. Вплив зовнішніх чинників на процес консолідації української нації / Сергій Федуняк // Агора. Подолання розбіжностей – розвиток особливостей. – К.: Стилюс,

2006. – Вип.4. – С.58–65.

11. Харчишин О. В. Этническая идентичность в контексте глобализации / О. В. Харчишин // Вестник Московского государственного университета культуры и искусства. – 2008. – №6. – С.97–104.

12. Черниш Н. Идентичності в сучасній Україні та стратегії їх використання / Н. Й. Черниш // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2011. – №941. – Серія: “Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи”. – С.100–110.

13. Kohut E. Z. The Development of Little Russian Identity and Ukrainian Building. – Harvard Ukrainian Studies. – December, 1986. – №10. – P.547–550.

14. Wanner C. Burden of Dream: History and Identity in Post-Soviet Ukraine. – The Pennsylvania State University, 1998. – P.13–17.

References

1. Hors'kyu V. Ukrayina na porozі planetarnoyi tsyvilizatsiyi / V. Hors'kyu // Praktychna filosofiya. – 2001. – №2. – S.214–220.

2. Hryban' H. Problema natsional'noyi ta kul'turnoyi samosvidomosti suchasnykh ukraiyntsyv // Sotsyal'no-polytycheskyy zhurnal. – 2012. – №5. – S.93–101

3. Donchenko O. Arkhetypy sotsial'noho zhyttya i polityka / O. Donchenko, Yu. Romanenko. – K.: Lybid', 2001. – 334 s.

4. Zelins'ka Ye. Natsional'na kul'tura i protses formuvannya osobystosti / Ye. Zelins'ka // Al'manakh. Filosofs'ki problemy humanitarnykh nauk. – 2005. – №6. – S.98–102.

5. Kozlovets' M. A. Fenomen natsional'noyi identychnosti: vyklyky hlobalizatsiyi / M. A. Kozlovets'. – Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2009. – 558 s.

6. Krysachenko V. S. Fenomen tolerantnosti i konsolidatsiya ukraiyntsyv koiy politychnoyi natsiyi / V. S. Krysachenko // Zbirnyk naukovykh prats' Naukovo-doslidnoho instytutu ukraiynoznavstva. – K.: Ukraiyntsyv ke ahentstvo informatsiyi “Rada”, 2008. – T. XXII. – S.51–72.

7. Mamicheva O. Natsional'na identychnist' u vyklykakh s'ohodennya: ukraiynotsentrychny vymir [Elektronnyy resurs] / O. Mamicheva // Novyny Ukrayiny – 2013. – Rezhym dostupu: <http://newright.il.if.ua/krupey.htm>

8. Muhlynkina Ju. V. Osnovnye jetapy razvitiya predstavlenij ob identychnosti v istorii filosofii / Ju. V. Muhlynkina // Chelovek i obshchestvo: na rubezhe tysyacheletij: Mezhdunarodnyj sbornik nauchnykh trudov / pod ob. red. O. I. Kirikova. – Voronezh: VGPU, 2008. – Vyp. XI. – S.60–68.

9. Stepanenko V. Etnos – demos – polis: etnopolitychni problemy sotsiyetal'noyi transformatsiyi v Ukrayini / V. Stepanenko // Sotsiologiya: teoriya, metody, marketynh. – 2002. – №2. – S.102–120.

10. Fedunyak S. Vplyv zovnishnikh chynnykiv na protses konsolidatsiyi ukraiyntsyv koiy natsiyi / Serhiy Fedunyak // Ahora. Podolannya rozbizhnostey – rozvytok osoblyvostey. – K.: Stylos, 2006. – Vyp.4. – S.58–65.

11. Harchishin O. V. Jetnicheskaja identychnost' v kontekste globalizatsiyi / O. V. Harchishin // Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo universiteta kul'tury i iskusstva. – 2008. – №6. – S.97–104.

12. Chernysh N. Identychnosti v suchasniy Ukrayini ta stratehiyi yikh vykorystannya / N. Y. Chernysh // Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina. – 2011. – №941. – Seriya: “Sotsiologichni doslidzhennya suchasnoho suspil'stva: metodolohiya, teoriya, metody”. – S.100–110.

13. Kohut E. Z. The Development of Little Russian Identity and Ukrainian Building. – Harvard Ukrainian Studies. – December, 1986. – №10. – P.547–550.

14. Wanner S. Burden of Dream: History and Identity in Post-Soviet Ukraine. – The Pennsylvania State University, 1998. – P.13–17.

Prokopenko O. A., graduate student Department of humanitarian policy, National Institute of Strategic Research (Ukraine, Kyiv), o_proki@mail.ru

Ethnic identity of Ukrainians: the nature, content and principles of self-reproduction

The article deals with the content and features of the formation of ethnic identity in Ukraine. The author analyzes the modern Western and Russian theoretical and methodological approaches to the definition of “identity”, to study the structure, forms and mechanisms of identity construction, outlines broad prospects for the development of ethnic identity of Ukrainians. The article also describes the factors leading vectors of Ukrainian identity formation at the present stage of existence of the Ukrainian nation in the context of the study of dominant archetypes of Ukrainian society. Based on the analysis of the scientific literature, the article suggests the author's understanding of the modern type of the dominant archetype of Ukrainians,

analyzes the existing types of archetypes characteristic of the Ukrainian nation and their impact on the public sphere and their influence on the formation of national identity. In the article the author defines and describes the main archetypes inherent in modern Ukrainian society, defined conditions, factors which are formed archetypes of Ukrainian society.

Keywords: ethnicity, identity, ethnic identity, arhetyp.

Prokopenko O. A., aspirantka otдела гуманитарной политики, Национальный институт стратегических исследований (Украина, Киев), o_proki@mail.ru

Етнічна ідентичність українців: сутність, содержание и принципы самовоспроизведения

Рассматриваются содержание и особенности формирования этнической идентичности в Украине. Автором проанализированы современные западные и отечественные теоретико-методологические подходы к определению понятия “идентичность”, исследована структура, формы и механизмы конструирования идентичности, обозначены основные перспективы развития этнической идентичности украинцев. В статье также описано ведущие факторы-векторы формирования украинской идентичности на современном этапе существования украинского этноса в контексте исследования доминантных архетипов украинского общества. На основе анализа научной литературы в статье предлагается авторское понимание современного доминирующего типа архетипа украинцев, анализируются существующие типы архетипов, характерных для украинского этноса и их влияние на общественные сферы жизни и их влияние на формирование национальной самоидентичности. В статье автором определены и охарактеризованы основные архетипы, присущие современному украинскому обществу, определены условия, факторы в которых формируются архетипы украинского социума.

Ключевые слова: этничность, идентичность, этническая идентичность, архетипность.

* * *

УДК 323.323:659

Шейко А. В.
магістр, Київський національний економічний університет (Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИКИ ЯК ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Розглядаються аспекти впливу віртуальної реальності на політику. Формуються проблеми співвідношення політичної та віртуальної реальностей. Зроблено висновок, що віртуальна реальність в широкому розумінні – це штучно вироблена дійсність для всіх та для кожного члена суспільства зокрема.

Ключові слова: політика, віртуалізація, політична реклама.

Розвиток засобів масової інформації та комунікації спонукав до соціальних та політичних трансформацій всередині самого суспільства. Змінилася сутність розуміння реальності, нівелювалося чимало наукових понять. Реальність у постмодерністському розумінні втратила свою об'єктивність і постала в якості сукупності симулякрів. Ж. Бодрійар визначає цей етап наступним чином: “Західна культура наприкінці століття взагалі перестала визнавати, що у світі є щось недосказане, щось приховане, тобто щось таке, що має лишатися потаємним, наприклад, щось “святе” [1, с. 17]. Світ постав у ефемерності, неральності, віртуальності.

Мета статті полягає у визначенні особливостей політики як віртуальної реальності. Досягнення мети передбачає розв'язання наступних завдань: розкрити зміст віртуальної реальності, визначити вплив засобів масової інформації, Інтернету на формування політичної реальності.

Дослідженням феномену віртуальної реальності займалися західні та вітчизняні науковці. Зокрема Е. Ф. Асадулін, С. А. Борчіков, А. С. Горинський, О. І. Єлхова досліджували віртуальну реальність з позиції культурології. Психологічні аспекти, пов'язані з усвідомленням віртуальної реальності розглянули